

Olena Sharvan

Zwolnienie od odpowiedzialności karnej na Ukrainie i w Rosji a warunkowe umorzenie postępowania karnego w Polsce

Są takie sytuacje, kiedy pociągnięcie osoby do odpowiedzialności karnej, a następnie orzeczenie w stosunku do niej kary lub środka karnego, biorąc pod uwagę charakter popełnionego przestępstwa, okoliczności, postawę i warunki osobiste sprawcy, jego zachowanie po popełnieniu przestępstwa, jest niecelowe, a nawet może przynieść negatywne skutki społeczne. Jednym ze sposobów uniknięcia owych negatywnych skutków jest odstąpienie od ścigania karnego sprawcy, tzn. zwolnienie go od odpowiedzialności karnej. W ukraińskim i rosyjskim prawie karnym instytucja zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, która *de facto* polega na uchyleniu karalności, jest znana od dawna oraz stosowana bardzo aktywnie, zwłaszcza w ostatnich latach.

Z wejściem w życie ukraińskiego Kodeksu karnego z 2001 r. można mówić o formalnym, a także praktycznym wprowadzeniu instytucji zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, tzn. zwolnienia sprawcy przestępstwa od ponoszenia ujemnych prawnokarnych skutków popełnienia czynu społecznie niebezpiecznego (zabronionego), o którym mowa w ustawie karnej. W razie zwolnienia od odpowiedzialności karnej w stosunku do osoby, która popełniła przestępstwo (sprawcy), nie stosuje się określonych w ustawie karnej ograniczeń jej praw i podstawowych wolności, nie orzeka się także innych ujemnych następstw skazania (środków karnych czy zabezpieczających, a także innych obowiązków stanowiących ograniczenie jego praw i wolności). W orzecznictwie Sądu Najwyższego Ukrainy (dalej: SNUkr.) ukształtował się pogląd, że sens instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej polega na rezygnacji państwa ze stosowania w stosunku do sprawcy przestępstwa określonych

w ustawie ograniczeń praw i wolności podmiotowych w drodze umorzenia postępowania w sprawie karnej na podstawie rozstrzygnięcia sądowego, w wypadkach i trybie określonym przez przepisy ustawodawstwa karnego¹. Tak samo owa instytucja jest traktowana w rosyjskim prawie karnym².

Po wstępnej analizie uregulowań polskiego i ukraińskiego prawa karnego (mam tu na myśli prawo karne w znaczeniu szerokim) można dojść do przekonania, że instytucja zwolnienia od odpowiedzialności karnej w ukraińskim i rosyjskim prawie karnym jest instytucją podobną do instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego w Polsce. Instytucje te wykazują szereg wspólnych cech, chociażby takich jak cel, niektóre przesłanki ich stosowania, jednak szersza analiza ogólnej charakterystyki oraz specyfika poszczególnych przesłanek i warunków zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej nie pozwalają wnioskować o ich pełnej tożsamości. W niniejszym artykule podejmuję próbę zaprezentowania instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej w regulacjach ukraińskiego i rosyjskiego prawa karnego, podając jej charakterystykę, a także wskazując jej mocne i słabe strony w porównaniu z warunkowym umorzeniem postępowania karnego.

Jak już wspomniałam, podstawą normatywną zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej jest na Ukrainie Kodeks karny (*Кримінальний кодекс України*) z 2001 r. (dalej: k.k.Ukr.), jako jedyne źródło odpowiedzialności karnej. W kodeksie tym instytucje zwolnienia od odpowiedzialności karnej uregulowano w Rozdziale IX części ogólnej. Z kolei w Rosji taką podstawą jest Kodeks karny (*Уголовный кодекс Российской Федерации*) z 1996 r. (dalej: k.k.FR), szczególnie Rozdział XI części ogólnej zawiera odpowiednie uregulowania dotyczące instytucji zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Zaś żaden z wymienionych aktów prawnych nie podaje definicji pojęcia „zwolnienie od odpowiedzialności karnej”, tylko określają podstawowe zasady i warunki, a także przesłanki stosowania owej instytucji; za tryb i reguły postępowania w sprawach o zwolnienie sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej odpowiadają przepisy prawa karnego procesowego – Kodeks postępowania karnego Ukrainy z 2012 r. (dalej: k.p.k.Ukr.) i Kodeks postępowania karnego Federacji Rosyjskiej z 2001 r. (dalej: k.p.k.FR).

¹ П.1 Постанови Верховного Суду України №1 від 23.12.2005 – *Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності*, Бізнес: законодавство та практика, 2006 р., № 7.

² *Уголовное право. Общая часть. Учебник*, 5-е издание, ред. И.Я. Козаченко, Москва «Норма» 2013, С.477.

Zgodnie z art. 44 § 1 k.k.Ukr. sprawca czynu zabronionego podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej w wypadkach, przewidzianych tym kodeksem, a także na podstawie ustawy o amnestii lub aktu ułaskawienia. Jak wynika z przywołanej regulacji, zwolnienie od odpowiedzialności karnej nastąpić może jedynie w enumeratywnie wyliczonych wypadkach. I tak, oprócz amnestii i ułaskawienia, sprawca czynu zabronionego co do zasady podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej w wypadku: czynnego żalu (art. 45 k.k.Ukr.), pojednania się z pokrzywdzonym (art. 46 k.k.Ukr.), poręczenia za niego (*poruka*) (art. 47 k.k.Ukr.), zmiany okoliczności³ (art. 48 k.k.Ukr.) albo upływu terminu przedawnienia (art. 49 k.k.Ukr.), a także w innych wypadkach określonych w części szczególnej ukraińskiego Kodeksu karnego.

Rosyjski Kodeks karny nie zawiera katalogu wypadków, w których może znaleźć zastosowanie instytucja zwolnienia od odpowiedzialności karnej, tzn. nie ma odpowiednika art. 44 k.k.Ukr., jednakże zasada jest taka sama: zwolnienie to może nastąpić wyłącznie w wypadkach przewidzianych w ustawie karnej, w szczególności Rozdział XI rosyjskiego Kodeksu karnego przewiduje zwolnienie od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem (art. 75 k.k.FR), w związku z pojednaniem się z pokrzywdzonym (art. 76 k.k.FR) lub w związku z upływem terminów przedawnienia (art. 78 k.k.FR). 7 grudnia 2011 r. do Rozdziału XI dodano art. 76¹, który przewiduje jeszcze jeden wypadek zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej, dotyczy on przestępstw gospodarczych, a podstawowym warunkiem zwolnienia od odpowiedzialności karnej jest naprawienie szkody oraz zapłacenie dodatkowego świadczenia pieniężnego na poczet Skarbu Państwa.

Przedmiotem niniejszej analizy będą w szczególności materialnoprawne przesłanki zastosowania instytucji zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej z części ogólnej zarówno ukraińskiego, jak i rosyjskiego Kodeksu karnego. Należy wszakże zaznaczyć, iż oprócz przesłanek o charakterze materialnoprawnym, ukraiński Kodeks karny wyznacza także procesowe zasady stosowania owej instytucji. I tak, zgodnie z art. 44 § 2 k.k.Ukr. zwolnienie od odpowiedzialności karnej może mieć miejsce wyłącznie na podstawie rozstrzygnięcia sądowego. Tryb (procedura) zwolnienia od odpowiedzialności karnej określony jest w ukraińskim Kodeksie postępowania karnego. Zarówno na Ukrainie, jak i w Rosji koniecznym procesowym warunkiem stosowania instytucji zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej jest uzyskanie zgody samego

³ Przez „zmiany okoliczności” należy rozumieć zmiany uwarunkowań społecznych.

podejrzanego lub oskarżonego, w przeciwnym wypadku sprawa rozstrzygana jest na zasadach ogólnych (art. 285 ust. 3 k.p.k.Ukr., art. 27 ust. 2 k.p.k.FR).

Materialnoprawne przesłanki zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej mogą mieć charakter ogólny i dotyczyć wszystkich wypadków zwolnienia od odpowiedzialności karnej przewidzianych w ustawie, jak również szczególny. Jeżeli chodzi o tę pierwszą grupę przesłanek, to konieczne jest stwierdzenie, że w ogóle doszło do popełnienia czynu zabronionego, który realizuje znamiona przestępstwa. Zgodnie z art. 11 § 1 k.k.Ukr. przestępstwem jest określony w tym kodeksie czyn (działanie lub zaniechanie), zawiniony i popełniony przez podmiot zdalny do ponoszenia odpowiedzialności karnej (tak zwany podmiot przestępstwa)⁴. Stwierdzenie popełnienia przestępstwa wymaga więc zbadania: czy czyn popełniony był czynem bezprawnym; czy jest on opisany w części szczególnej Kodeksu karnego; czy jest on społecznie niebezpieczny oraz zawiniony (tzn. popełniony umyślnie lub nieumyślnie). Niezależnie od tego konieczne jest ustalenie czy osoba fizyczna, która popełniła ten czyn była poczytalna oraz czy osiągnęła już wiek, od którego możliwe jest pociągnięcie jej do odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo. Ustalenie wyżej wymienionych przesłanek uzasadnia przyjęcie, że doszło do popełnienia przestępstwa, a ową sprawę karną można skierować do sądu z aktem oskarżenia, lecz szczególne uregulowania prawne dotyczące instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej pozwalają jednak wydać w takim przypadku rozstrzygnięcie, które nie ma charakteru orzeczenia skazującego, a które podejmuje właściwy sąd stwierdzając przy tym fakt popełnienia przestępstwa.

Należy zwrócić uwagę na wątpliwości, które istnieją w stosunku do czasu, kiedy może być podjęta decyzja o zwolnieniu sprawcy od odpowiedzialności karnej na gruncie prawa ukraińskiego. Jeżeli zgodnie z przepisami prawa rosyjskiego owo zwolnienie jest możliwe tylko do udania się sądu na naradę⁵, to na Ukrainie kwestia ta jest dyskusyjna. Zgodnie z pkt 1 art. 3 postanowienia SNUkr. nr 12⁶ decyzja o umorzeniu postępowania w związku

---

⁴ Podmiotem przestępstwa jest poczytalna osoba fizyczna, która popełniła przestępstwo będąc w wieku, w którym zgodnie z tym kodeksem może nastąpić odpowiedzialność karna (art. 18 § 1 k.k.Ukr.).

⁵ В. Д у ю н о в, *Уголовно-правовое воздействие: теория и практика*, Москва 2003, С. 354–355.

⁶ Akp. 3 pkt 4 postanowienia SNUkr. nr 12 z 23.12.2005 o praktyce stosowania przez sądy Ukrainy ustawodawstwa o zwolnieniu osoby z odpowiedzialności karnej, zob. < <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> > (17.05.2013).

ze zwolnieniem sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej może być podjęta w stadium postępowania przygotowawczego, albo w toku rozprawy sądowej, jak również w toku postępowania odwoławczego czy kasacyjnego. W doktrynie tego stwierdzenia do tej pory nikt nie kwestionował. Tym niemniej nie oznacza to, że jest ono zasadne. Na co wskazuje też praktyka sądowa, gdyż od 2008 r. nie było żadnego orzeczenia sądu apelacyjnego, który by orzekł o zwolnieniu sprawcy od odpowiedzialności karnej na podstawie wniosku złożonego podczas postępowania apelacyjnego.

Zarówno ukraińskie, jak i rosyjskie prawo karne przewiduje zwolnienie sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem sprawcy⁷. I tak, zgodnie z art. 45 k.k.Ukr. „osoba, która po raz pierwszy popełniła przestępstwo niewielkiej wagi, albo przestępstwo nieumyślne⁸ wagi średniej, podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej, pod warunkiem, że po popełnieniu przestępstwa szczerze żałowała popełnionego czynu, aktywnie współdziałała w ustaleniu przestępstwa i naprawiła wyrządzoną szkodę w całości albo zapłaciła zadośćuczynienie”. W związku z takim brzmieniem art. 45 k.k.Ukr., zwolnienie sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej odwołujące się do czynnego żalu może mieć miejsce tylko w razie łącznego spełnienia następujących warunków:

– Popełnienie przestępstwa po raz pierwszy (nie ma przy tym znaczenie ukaranie za wykroczenie lub inny delikt administracyjny).

– Popełnione przestępstwo jest przestępstwem niewielkiej wagi lub też wagi średniej, jeżeli popełnione zostało nieumyślnie.

– Sprawca czynu zabronionego szczerze żałuje popełnienia przestępstwa oraz jego następstw. Kryterium to może budzić znaczne problemy praktyczne, a w szczególności ustawa nie określa żadnych kryteriów pozwalających na zbadanie formy owego żalu oraz przyświecających mu intencji. Ubogie jest także orzecznictwo dotyczące tej kwestii. Chociaż SNUkr. przyjmuje, że szczerzy żal może być wyrażony zarówno przez przyznanie się, jak też formalne wyrażenie żalu z powodu popełnionego czynu zabronionego, czy też chęć naprawienia wyrządzonej szkody⁹, to w praktyce realizacja owej

---

⁷ Przedmiotowy czynny żal należy odróżnić od czynnego żalu, o którym mowa w art. 17 lub 23 k.k., który to w rozumieniu ukraińskiego oraz rosyjskiego ustawodawstwa karnego jest dobrowolnym odstąpieniem od dokonania czynu zabronionego.

⁸ W ukraińskim prawie karnym każde przestępstwo może być popełnione tak umyślnie, jak i nieumyślnie, jeśli tylko ustawa sama bezpośrednio nie wskazuje na formę winy, jako obowiązkowy element struktury przestępstwa.

⁹ Pkt 3 postanowienia SNUkr. nr 12 z 23.12.2005 o praktyce stosowania przez sądy

przesłanki sprowadza się do sformułowania oświadczenia: „przyznaję się i żałuję”. Brak precyzyjnych kryteriów do ustalenia, czy w sprawie istotnie zrealizowana została przesłanka „szczerego żalu” niczym nie umniejsza znaczenia owej przesłanki. Szczerość wyrażonego przez podejrzanego lub oskarżonego żalu podlega bowiem każdorazowo zbadaniu w trakcie śledztwa, czy też w trakcie wyrażania zgody na przekazanie sprawy do sądu w celu rozstrzygnięcia wniosku o zwolnienie sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, jak również na etapie postępowania sądowego.

– Sprawca pomaga w wykryciu przestępstwa i w śledztwie. Nie może być zwolniony od odpowiedzialności karnej sprawca czynu zabronionego, który od początku nie chciał współpracować z wymiarem sprawiedliwości, odmawiał składania zeznań czy też przedłużał proces. Wspomniany warunek będzie spełniony tylko wówczas, gdy ujawnione przez podejrzanego lub oskarżonego informacje są nowe i dotąd nieznanne organom śledczym albo przynajmniej przekazane przez sprawcę przekonanego o tym, iż przekazuje organom śledczym informacje dotąd im nieznanne¹⁰.

– Zapłacenie odszkodowania lub usunięcie wyrządzonej szkody. Przesłanka ta wymaga dobrowolności ze strony sprawcy, winien on też sam dążyć do naprawienia szkody, przy czym dopuszczalne są wszystkie legalne sposoby jej naprawienia.

Każda z wyżej wymienionych przesłanek ma charakter warunku koniecznego do stosowania instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej, jedynym wyjątkiem jest popełnienie przestępstwa w formie usiłowania, gdy realna szkoda, która mogłaby zostać naprawiana, jeszcze nie występuje.

Stosowanie instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej w wypadku spełnienia wszystkich wyżej wymienionych przesłanek ma charakter obligatoryjny, dotyczy to zarówno sytuacji, gdy wniosek o zastosowanie owej instytucji miał charakter autonomiczny, jak również wówczas, gdy sprawa karna wpłynęła do sądu wraz z aktem oskarżenia. W każdym jednak wypadku konieczne jest wcześniejsze postawienie konkretnej osobie zarzutu popełnienia czynu zabronionego, a wynika to z faktu, iż ustawodawca regulując instytucję zwolnienia od odpowiedzialności karnej posługuje się terminem „podejrzany”, oznacza to, że już na tym etapie musi być ustalone,

---

Ukrainy ustawodawstwa o zwolnieniu osoby z odpowiedzialności karnej, zob. < <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> > (19.05.2013).

¹⁰ W uregulowaniu tej przesłanki można odnaleźć analogie do rozważań, jakie w polskim orzecznictwie oraz doktrynie odnoszono do przesłanek stosowania instytucji „małego świadka koronnego” z art. 60 § 3 k.k.

czy dana osoba spełnia warunki bycia podmiotem zdolnym do ponoszenia odpowiedzialności karnej, a więc czy w chwili czynu była poczytalna oraz osiągnęła odpowiedni wiek.

Rosyjski Kodeks karny określa przesłankę czynnego żalu w nieco inny sposób. Zgodnie z art. 75 k.k.FR od odpowiedzialności karnej może być zwolniony sprawca przestępstwa o niewielkiej lub średniej wadze¹¹, bez ograniczenia do nieumyślnej formy winy w wypadku przestępstw o wadze średniej. Ponadto stosowanie tej instytucji jest fakultatywne. Odmiennie niż w prawie ukraińskim, w Rosji nie wystarczy samo udzielenie pomocy w wykryciu przestępstwa i śledztwie. Koniecznym warunkiem jest zawiadomienie przez sprawcę organów ścigania o popełnieniu przestępstwa. Podobnie jak na Ukrainie, sprawca powinien naprawić wyrządzoną szkodę lub w inny sposób usunąć skutki popełnionego przestępstwa. Wymagany jest natomiast dodatkowy warunek, polegający na ustaleniu, że w związku z czynnym żalem sprawca przestał być społecznie niebezpieczny. Jest to kryterium bardzo nieprecyzyjne.

Innym przypadkiem stosowania instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej jest pojednanie się sprawcy z pokrzywdzonym. Ta przesłanka występuje zarówno na Ukrainie, jak i w Rosji. Zgodnie z art. 46 k.k.Ukr. sprawca, który po raz pierwszy popełnił przestępstwo niewielkiej wagi albo nieumyślne przestępstwo wagi średniej, podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej, pod warunkiem, że pojednał się z pokrzywdzonym, wypłacił odszkodowanie lub w inny sposób naprawił wyrządzoną szkodę.

Także i w tym wypadku rosyjski Kodeks karny nie ogranicza stosowania zwolnienia od odpowiedzialności karnej w przypadku przestępstw wagi średniej do czynów popełnionych wyłącznie nieumyślnie (art. 76 k.k.FR).

Zanim przejdę do analizy szczegółowych warunków stosowania instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej w przypadku pojednania się sprawcy z pokrzywdzonym, należy wyjaśnić znaczenie tego ostatniego terminu. Pojęcie pokrzywdzonego występuje bardzo często zarówno

---

¹¹ Rosyjski Kodeks karny z 1996 r. (podobnie jak ukraiński) wszystkie przestępstwa, na podstawie stopnia ich społecznego niebezpieczeństwa, dzieli na przestępstwa niewielkiej wagi (przestępstwa umyślne i nieumyślne zagrożone karą pozbawienia wolności do dwóch lat), średniej wagi (przestępstwa umyślne zagrożone karą pozbawienia wolności do lat pięciu oraz przestępstwa nieumyślne zagrożone karą pozbawienia wolności na ponad dwa lata), ciężkie (przestępstwa umyślne zagrożone karą pozbawienia wolności do lat dziesięciu) i szczególnie ciężkie (zagrożone karą pozbawienia wolności na ponad dziesięć lat lub karą ostrzejszą) (art. 15 k.k.FR).

w ukraińskim, jak i rosyjskim, czy też polskim Kodeksie karnym [m.in. art. 53, 60, 66 k.k.; art. 37 (urojona obrona konieczna), art. 46 (zwolnienie od odpowiedzialności karnej, w wypadku pojednania się sprawcy z pokrzywdzonym) k.k.Ukr.]. Jednak żaden z tych kodeksów nie zawiera legalnej definicji pojęcia „pokrzywdzony”. Dla ustalenia znaczenia owego terminu sięga się zatem do uregulowań prawa procesowego. I tak, zgodnie z przepisami ustawy procesowej, za pokrzywdzonego uznaje się osobę fizyczną, której na skutek popełnienia czynu zabronionego wyrządzono szkodę moralną, fizyczną lub majątkową, a także osobę prawną, której na skutek popełnienia czynu zabronionego wyrządzono szkodę majątkową (art. 55 k.p.k.Ukr.). Na gruncie poprzednio obowiązującego Kodeksu postępowania karnego Ukrainy pokrzywdzonym w postępowaniu karnym mogła być tylko osoba fizyczna. Do niedawna, dokładnie do wejścia w życie Kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej z 2001 r., ten sam problem występował także w Rosji. Zgodnie z art. 53 Kodeksu RRFSR o postępowaniu karnym 1960 r., pokrzywdzonym mogła być osoba, której wyrządzono przestępstwem szkodę moralną, fizyczną lub majątkową. Obecnie definicja tego terminu brzmi nieco odmiennie, bowiem zgodnie z art. 42 k.p.k.FR, pokrzywdzonym może być osoba fizyczna, której wyrządzono przestępstwem szkodę fizyczną, majątkową lub moralną, a także osoba prawna, w wypadku wyrządzenia jej szkody majątkowej lub naruszenia dobrego imienia. Obecnie ustawodawca ukraiński, rosyjski, jak też polski, bezpośrednio wskazał na to, że pokrzywdzonym może być tak osoba fizyczna, jak i prawna.

Z definicją pokrzywdzonego na gruncie ukraińskiego i rosyjskiego prawa karnego łączy się jeszcze jeden problem, polegający na tym, że za pokrzywdzonego uznaje się osobę fizyczną, której wyrządzono przestępstwem szkodę, a więc której dobra prawne zostały naruszone. Prowadzi to do dalej idącego ograniczenia stosowania omawianej instytucji, bowiem wyklucza możliwość stosowania zwolnienia od odpowiedzialności karnej, w związku z pojednaniem się sprawcy z pokrzywdzonym, w wypadku popełnienia przestępstw o charakterze formalnym lub w formie przygotowania albo usiłowania, a więc przestępstw, dla których nie jest znamienne spowodowanie szkody, a jedynie narażenia, bo szkoda nie jest jeszcze wyrządzona, istnieje tylko narażenie określonych dóbr prawnych. Wydaje się, że lepiej kwestia ta została uregulowana w ustawodawstwie polskim, gdzie wyraźnie wskazano, iż za osobę pokrzywdzoną uważa się także tego, czyje dobra prawne zostały zagrożone popełnionym przestępstwem.

W wypadku zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku z pojednaniem się sprawcy z pokrzywdzonym w orzecznictwie SNUkr.¹² podjęciem pojednania się rozumiany jest akt przebaczenia na skutek swobodnego oświadczenia woli, z wykluczeniem wszelkiego bezprawnego wpływu zewnętrznego, niezależnie od tego, kto byłby inicjatorem takiego pojednania i jakie pobudki nim kierowały. Praktyka stosowania owej instytucji zaświadcza, że przebaczenie nie jest aktem litości i nie może być częściowe. Orzecznictwo sądów apelacyjnych wskazuje, że zgoda pokrzywdzonego na złagodzenie kary lub nawet odstąpienie od jej wymierzenia nie jest przejawem pojednania się i nie może prowadzić do zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej¹³.

Szeroko dyskutowanym problemem w doktrynie ukraińskiego i rosyjskiego prawa karnego jest kwestia dopuszczalności stosowania zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku z pojednaniem się z pokrzywdzonym, jeżeli faktycznie nie doszło do naprawienia wyrządzonej szkody, a jedynie do złożenia zobowiązania takiego naprawienia. Niektórzy twierdzą, iż w takiej sytuacji zwolnienie od odpowiedzialności karnej jest mimo wszystko zawsze możliwe¹⁴, inni mówią, że w takiej sytuacji stosowanie omawianej instytucji będzie możliwe wyłącznie w wypadku udzielenia „stosownych gwarancji naprawienia wyrządzonej szkody w ustalonym terminie”¹⁵, lecz nie wiadomo, jaką postać powinny mieć owe gwarancje, kto i na jakich warunkach może ich udzielić. Większość wszakże wyraża pogląd przeciwny, że względu na to, iż w sytuacji, w której sprawca odmówi wykonania owego zobowiązania w przyszłości, a postępowanie zostało już umorzone, nie ma środków, które pozwoliłyby na wymuszenie na nim realizacji owego zobowiązania, nie ma także formalnej możliwości podjęcia umorzonego postępowania, a oprócz tego byłaby to wykładnia rozszerzająca ustawy¹⁶.

¹² Акп. 3 pkt 4 postanowienia SNUkr. nr 12 z 23.12.2005 o praktyce stosowania przez sądy Ukrainy ustawodawstwa o zwolnieniu osoby z odpowiedzialności karnej, zob. < <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> > (19.05.2013).

¹³ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w obwodzie lwowskim w sprawie nr 11a-549, 2008, zob. < <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9071309> > (19.05.2013).

¹⁴ Л.В. Головки, *Мировое соглашение в уголовном процессе и его гражданско-правовая природа*, „Законодательство” 1999, №10, С.56.

¹⁵ *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України*, заг. ред. М.О. Лотебенька, В.Г. Гончаренка, У 2-х ч.– Загальна частина– К., 2001, С. 244.

¹⁶ Г.П. Химичева, О.В. Мичуринна, О.В. Химичева, *Окончание предварительного расследования прекращением уголовного дела. Монография*, Рязань: «Узорочье» 2001, С. 129–130.

Stosowania instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku z pojednaniem się sprawcy czynu zabronionego z pokrzywdzonym, o ile spełnione są wszystkie wyżej wymienione warunki, jest w ukraińskim prawie karnym obligatoryjne. W rosyjskim prawie karnym instytucja ta ma charakter fakultatywny. Jest to jedyna różnica między regulacjami owej instytucji w prawie ukraińskim i rosyjskim.

Inną przesłanką zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, występującą w częściach ogólnych ukraińskiego i rosyjskiego Kodeksu karnego, jest instytucja upływu terminów przedawnienia. Jest to jedyny rodzaj stosowania owej instytucji, który nie jest uzależniony od wagi pełnionego przestępstwa, a także od faktu recydywy.

Zgodnie z art. 49 k.k.Ukr. sprawca podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej, jeżeli od dnia popełnienia przestępstwa i do czasu uprawomocnienia się wyroku upłynęły następujące terminy:

- dwa lata – w razie popełnienia przestępstwa niewielkiej wagi zagrożonego karą łagodniejszą niż ograniczenie wolności;
- trzy lata – w razie popełnienia przestępstwa niewielkiej wagi zagrożonego karą ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności;
- pięć lat – w razie popełnienia przestępstwa średniej wagi;
- dziesięć lat – w razie popełnienia przestępstwa ciężkiego;
- piętnaście lat – w razie popełnienia przestępstwa szczególnie ciężkiego.

Na podstawie art. 78 k.k.FR sprawca podlega zwolnieniu od odpowiedzialności karnej, jeżeli od dnia popełnienia przestępstwa i do czasu uprawomocnienia się wyroku upłynęły następujące terminy:

- dwa lata – w razie popełnienia przestępstwa niewielkiej wagi;
- sześć lat – w razie popełnienia przestępstwa średniej wagi;
- dziesięć lat – w razie popełnienia przestępstwa ciężkiego;
- piętnaście lat – w razie popełnienia przestępstwa szczególnie ciężkiego.

Przedawnienie karalności prowadzi do obligatoryjnego zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, oprócz wypadków, w których doszło do popełnienia przestępstwa szczególnie ciężkiego, zagrożonego karą dożywotniego pozbawienia wolności, gdyż kwestię tę ustawodawca uzależnił od woli sędziego. W razie popełnienia przestępstwa zagrożonego karą dożywocia sąd może, chociaż nie musi, uznać zwolnienie sprawcy od odpowiedzialności karnej za niemożliwe. W wypadku podjęcia owej decyzji sąd nie może orzekać kary dożywotniego pozbawienia wolności, lecz obligatoryjnie zamienia ją na karę pozbawienia wolności

w granicach ustawowego zagrożenia przewidzianego w sankcji odpowiedniego artykułu części szczególnej ukraińskiego Kodeksu karnego z 2001 r. Rosyjski Kodeks karny mieści taką samą regulację, tylko że nie precyzuje tego, że kara dożywotniego pozbawienia wolności podlega zmianie na karę pozbawienia wolności. Zgodnie z § 4 art. 78 k.k.FR, w wypadku podjęcia negatywnej decyzji w sprawie zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej sąd nie może orzec kary dożywotniego pozbawienia wolności. W doktrynie przyjmuje się, że w takim wypadku sąd orzeka w granicach ustawowego zagrożenia karą¹⁷.

Przepisy § 5 art. 49 k.k.Ukr. i § 5 art. 78 k.k.FR wykluczają stosowanie terminów przedawnienia w stosunku do przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości.

Jak już wspomniałam, co do zasady przedawnienie karalności tak w ukraińskim i rosyjskim, jak i polskim systemie prawa karnego prowadzi do obligatoryjnego zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej, tzn. wyłączenia karalności (zrezygnowania z pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej). Na Ukrainie i w Rosji przedawnienie karalności przestępstwa, tzn. zwolnienie sprawcy od odpowiedzialności karnej nie następuje *ex lege*, a wyłącznie wówczas, kiedy rozstrzygnie o tym sąd, co stanowi zasadniczą różnicę w stosunku do prawa polskiego. W ukraińskim systemie prawnym zwolnienie od odpowiedzialności karnej w każdym wypadku następuje z mocy orzeczenia sądu, tzn. postanowienia o umorzenie postępowania w sprawie karnej w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej. Warto też przypomnieć, że na gruncie ukraińskiego i rosyjskiego prawa zwolnienie od odpowiedzialności karnej, tzn. umorzenie postępowania karnego w związku z przedawnieniem karalności, możliwe jest tylko za zgodą sprawcy.

Dlatego, zgodnie z art. 286 k.p.k.Ukr., w razie zaistnienia przesłanki przedawnienia karalności na etapie postępowania przygotowawczego prokurator kieruje do właściwego sądu wnioski o zwolnienie sprawcy od odpowiedzialności karnej. Jeżeli sprawa karna wpłynęła do sądu z aktem oskarżenia, a termin przedawnienia upłynął, sąd na wniosek strony postępowania powinien umorzyć postępowanie w sprawie karnej i wydać uchwałę o zwolnieniu sprawcy od odpowiedzialności karnej. Procedura ta jest nieco inaczej uregulowana w rosyjskim Kodeksie postępowania karnego. I tak, jeżeli termin przedawnienia upłynie w stadium dochodzenia lub śledztwa,

---

¹⁷ В.В. Д и а к о н о в, *Уголовное право России (Общая часть): Учебное пособие*, zob. < allpravo.ru > – 2003 (19.05.2013).

to organ prowadzący dochodzenie, śledczy lub prokurator wydają postanowienie o umorzeniu postępowania w sprawie karnej (art. 27 k.p.k.FR). W wypadku upływu terminu przedawnienia na etapie przekazania sprawy do sądu sędzia swym postanowieniem umarza postępowanie, a jeżeli termin przedawnienia upłynął lub fakt jego upływu ustalono już w stadium rozpatrywania sprawy przez sąd, sędzia wydaje wyrok skazujący z odstępniem od wymierzenia kary (art. 302 k.p.k.FR). To bardzo ciekawe, choć nie do końca uzasadnione, rozwiązanie procesowe. Zdaniem Zulfiyi Sagitdinovoy, tak niejasna reglamentacja procedury zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej w związku z upływem terminów przedawnienia rażąco negatywnie oddziałuje na efektywność stosowania owej instytucji na gruncie rosyjskiego porządku prawnego¹⁸.

Ukraiński Kodeks karny przewiduje szczególną instytucję zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej w związku z zmianą okoliczności faktycznych (szczególnych uwarunkowań społecznych). Artykuł 48 k.k.Ukr. stanowi: „sprawca, który po raz pierwszy popełnił przestępstwo niewielkiej lub średniej wagi, może być zwolniony od odpowiedzialności karnej, jeżeli w czasie prowadzenia śledztwa (dochodzenia) lub rozpatrywania sprawy przez sąd zostanie ustalone, że na skutek zmiany okoliczności faktycznych popełniony przez niego czyn nie jest już społecznie niebezpieczny lub sam sprawca przestał być społecznie niebezpieczny”. Nie ma znaczenia, kiedy faktycznie owa zmiana okoliczności nastąpiła, ważne jest to, że w stadium prowadzenia śledztwa lub na etapie rozpatrywania sprawy przez sąd możemy stwierdzić fakt zmiany okoliczności faktycznych. Tym samym większe znaczenie ma skutek wywołany przez odpowiednie zmiany okoliczności faktycznych, a nie same zmiany i moment ich wystąpienia. Należy jednak pamiętać, że umorzenie postępowania w sprawie karnej w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej na podstawie art. 48 k.k.Ukr. bez ustalenia, na czym polegała owa zmiana okoliczności faktycznych, może być przyczyną uchylenia postanowienia o umorzeniu postępowania w sprawie karnej w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej.

Jak wynika z treści cytowanego artykułu, ten rodzaj zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej ma zastosowanie w dwóch odmiennych przypadkach:

---

¹⁸ З.И. Сагитдинова, *Проблемность применения института освобождения от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности*, „Российское право в Интернете” 2005, 03.

– takiej zmiany okoliczności faktycznych, w wyniku której czyn utracił cechę społecznie niebezpiecznego;

– takiej zmiany okoliczności faktycznych, w wyniku której sprawca czynu przestał być sprawcą społecznie niebezpiecznym.

Warto zaznaczyć, że art. 48 k.k.Ukr. nie stosuje się tylko ze względu na pozytywną postawę sprawcy, to że sprawca przyznał się i żałuje popełnionego czynu nie znaczy, iż przestał być społecznie niebezpieczny ze względu na zmianę okoliczności faktycznych¹⁹.

Kluczowe znaczenie dla interpretacji przesłanek stosowania tej instytucji ma termin *zmiana okoliczności faktycznych (zmiana warunków społecznych)*, pod którym należy rozumieć zmianę obiektywnych (zewnątrznych) warunków życia, w jakich znajdował się sprawca w czasie popełnienia przestępstwa, a które miały istotny wpływ na stopień społecznego niebezpieczeństwa popełnionego przez niego czynu. Dlatego ażeby uznać osobę za taką, która przestała być społecznie niebezpieczna, okoliczności lub sama osoba muszą doznać takich zmian, które uniemożliwiają jej ponowne popełnienie przestępstwa. Do pierwszego rodzaju można odnieść okoliczności faktyczne o charakterze politycznym, ekonomicznym, socjalnym, ideologicznym itd., okoliczności te mogą mieć zakres zarówno ogólnokrajowy, jak regionalny, lub też miejscowy, np. zniesienie stanu wojennego, inflacja, przemiany ustrojowe itp. Drugi rodzaj okoliczności faktycznych, o których mowa w art. 48 k.k.Ukr., to okoliczności faktyczne o charakterze indywidualnym, które otaczają i charakteryzują wyłącznie osobę sprawcy i jego warunki osobiste, ewentualnie jego najbliższych, na przykład tryb życia, otoczenie, stosunki w rodzinie, powiązanie ze środowiskiem kryminalnym, bezrobocie, brak środków na utrzymanie. Z powyższej interpretacji zamiana „okoliczności faktycznych” wynika, że aby móc zastosować art. 48 k.k.Ukr. sąd musi ustalić okoliczności faktyczne, które istniały w czasie popełnienia przestępstwa, jak również w momencie rozstrzygnięcia w sprawie możliwości zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej, a potem je porównać²⁰.

Zastosowanie zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej na podstawie przesłanki zmiany okoliczności faktycznych może nastąpić wyłącznie wówczas, jeżeli sprawca popełnił przestępstwo niewielkiej wagi lub wagi średniej, w tym przypadku nie ma znaczenia

¹⁹ Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 24 лютого 2009 р. [Вісник Верховного суду України. – № 6 (106)].

²⁰ *Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар*; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003.

czy zostało ono popełnione nieumyślnie lub umyślnie, pod warunkiem, że sprawca nie był wcześniej skazany za inne przestępstwo.

Zwolnienie od odpowiedzialności karnej w przypadku zmiany okoliczności faktycznych nie ma charakteru obligatoryjnego. Być może jest tak dlatego, że ustalenie wpływu zmian okoliczności faktycznych na stopień społecznej szkodliwości lub niebezpieczność sprawcy jest bardzo trudne, trudne jest także prognozowanie skutków, jakie mogą być następstwem owej zmiany.

Rosyjski Kodeks karny przewidywał stosowanie instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku ze zmianą okoliczności faktycznych (art. 77) do nowelizacji tego kodeksu w roku 2003. W następstwie wprowadzonych zmian przesłanka ta została przeniesiona do Rozdziału XII i stanowi obecnie podstawę wyłączenia wykonania orzeczonej kary.

Innym wypadkiem zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej, nieznanym rosyjskiemu prawu, jest uzyskanie przez sprawcę poręczenia kolektywu pracowników przedsiębiorstwa, instytucji lub innej organizacji. Jest to jedyny przypadek orzeczenia zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej powiązany z poddaniem sprawcy próbie. Zgodnie z art. 47 § 1 k.k.Ukr. sprawca, który po raz pierwszy popełnił przestępstwo niewielkiej lub średniej wagi, a także wyraził szczerzy żal, może zostać zwolniony od odpowiedzialności karnej po uzyskaniu dla niego poręczenia od kolektywu pracowników przedsiębiorstwa, instytucji lub innej organizacji, pod warunkiem, że w ciągu roku od dnia złożenia poręczenia nie naruszy okazanego mu zaufania, a także nie będzie uchylał się od wykonywania obowiązków probacyjnych oraz będzie przestrzegał porządku publicznego.

Ustawa nie wyjaśnia wprost, w jakiej relacji ma pozostawać sprawca do kolektywu pracowniczego, który składa za niego poręczenie, w szczególności nie przesądza, czy sprawca ma również być uczestnikiem tego kolektywu, w szczególności pracownikiem danego przedsiębiorstwa, instytucji lub innej organizacji. Zgodnie z art. 10 k.p.k.Ukr. decyzja o poręczeniu za oskarżonego i złożenie takiego wniosku winna być podjęta na zebraniu ogólnym pracowników, protokół z tego zebrania dołącza się do wniosku o złożeniu poręczenia. Brak jest ustawowej regulacji wskazującej, jaką większością głosów kolektyw pracowników podejmuje taką decyzję, co oznacza, że należy wówczas stosować regułę ogólną i przyjmować, iż wystarcza zwykła większość głosów.

Zastosowanie instytucji zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej w związku z uzyskaniem poręczenia kolektywu

pracowniczego nie ma charakteru obligatoryjnego. Sąd, po zapoznaniu się z aktami sprawy, nawet jeżeli są spełnione wszystkie inne przesłanki i warunki, może odmówić zwolnienia sprawcy przedmiotowego przestępstwa od odpowiedzialności karnej.

Analizowany rodzaj zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej jest zwolnieniem warunkowym, to znaczy, że umorzenie postępowania wobec sprawcy zwolnionego od odpowiedzialności karnej następuje na okres próby. Okres ten wynosi rok i rozpoczyna się od momentu uprawomocnienia się decyzji sądu o umorzeniu postępowania w sprawie karnej w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej.

Umorzone postępowanie może być podjęte w okresie próby, jeżeli sprawca zwolniony od odpowiedzialności karnej:

- naruszył zaufanie poręczycieli, tzn. nie przestrzegał dyscypliny pracy lub popełnił nowe przestępstwo albo wykroczenie;
- uchylał się od wykonywania orzeczonych środków wychowawczych; za takie uchylanie przyjmuję się, na przykład, porzucenie pracy, nauki, odmowę poddania się środkom wychowawczym lub nienależyte zachowanie się przy ich wykonywaniu;
- dopuścił się naruszenia porządku publicznego, tzn. został ukarany za jedno z wykroczeń przeciwko porządkowi publicznemu i bezpieczeństwu społecznemu.

W przypadku pomyślnego upływu okresu próby umorzenie staje się umorzeniem bezwarunkowym i nie jest już możliwe pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej. Niewymagalne jest przy tym wydawanie odrębnej decyzji stwierdzającej bezwarunkowy upływ okresu próby.

Jednakże naruszenie chociażby jednego z obowiązków, które przesądza o pomyślności próby (art. 47 k.k.Ukr.) stanowi materialno-prawną podstawę do wznowienia postępowania w sprawie karnej. Zgodnie z art. 289 k.p.k.Ukr. sąd podejmuje umorzone na podstawie art. 47 k.k.Ukr. postępowanie na wniosek kolektywu poręczycieli. Wniosek ten jednocześnie jest wnioskiem o cofnięcie udzielonego wobec sprawcy poręczenia. Składa się go do sądu, który orzekał w sprawie zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Obowiązujący ukraiński Kodeks postępowania karnego nie przewiduje możliwości podjęcia umorzonego postępowania w sprawie karnej z urzędu, a jedynie na wniosek kolektywu poręczycieli razem z cofnięciem owego poręczenia. W tym miejscu też należałoby zaznaczyć, że ustawa nie przewiduje żadnych legalnych środków wpływu na poręczycieli, nie wolno też pod żadnym pozorem wymuszać od nich takiego wniosku.

Ostatecznie o wznowieniu umorzonego w związku z udzieleniem sprawy poręczenia postępowania w sprawie karnej rozstrzyga sąd wraz z rozstrzygnięciem możliwości pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej, tj. osądzenia²¹. Ustawa nie wskazuje tego wprost, jednak w doktrynie istnieje przekonanie, że wznowiając umorzone postępowanie sąd powinien zbadać zasadność wniosku kolektywu pracowników o cofnięcie udzielonego sprawcy poręczenia²².

Odrębny rodzaj zwolnienia sprawcy przestępstwa o charakterze gospodarczym przewiduje art. 76¹ k.k.FR. Ów przepis ma zastosowanie w razie popełnienia przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, w tym przestępstwa skarbowego²³. Zgodnie z treścią art. 76¹ k.k.FR ten rodzaj zwolnienia sprawcy wymienionych przestępstw od odpowiedzialności karnej jest uzależniony od naprawienia wyrządzonej szkody czy to państwu, czy osobie fizycznej lub prawnej. Z tym że w przypadku popełnienia przestępstwa określonego w art. 171 ust. 1, art. 171¹ ust. 1, art. 172 ust. 1, art. 176 ust. 2, art. 177, art. 180 ust. 1 i 2, art. 184 ust. 3 i 4, art. 185 ust. 1, art. 185¹, art. 185² ust. 1, art. 185³, art. 185⁴ ust. 1, art. 193, art. 194 ust. 1, art. 195–197 lub art. 199² k.k.FR, oprócz naprawienia szkody sprawca powinien zapłacić na rzecz Skarbu Państwa świadczenie pieniężne, które pięciokrotnie przewyższa rozmiar wyrządzonej szkody lub rozmiar otrzymanego w wyniku popełnienia przestępstwa dochodu. Przedmiotowe świadczenie pieniężne nie jest karą, ani też środkiem karnym czy rodzajem kompensacji, lecz stanowi ono dodatkową opłatę za zwolnienie od odpowiedzialności karnej, tzn. rezygnację ze ścigania karnego²⁴. W omawianym przypadku zwolnienie sprawcy od odpowiedzialności karnej w razie łącznego spełnienia wszystkich warunków jest obligatoryjne. Warto tylko zaznaczyć, że warunkiem zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej na podstawie art. 76¹ k.k.FR nie jest brak jakiegokolwiek uprzedniego skazania,

²¹ W tym przypadku, odmiennie niż w wypadku reszty przesłanek zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej, zgodnie z art. 33 k.k.Ukr. sprawca odpowiada za zbieg przestępstw, gdyż do zwolnienia od odpowiedzialności karnej dochodzi tylko w razie pomyślnego upływu okresu próby.

²² Т. Н і к о л а є н к о, *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки*, Автореферат дисерт. на здоб. наук. ступ. к.ю.н.; 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, Київ 2008.

²³ Są to przestępstwa określone w art. 171 ust. 1, art. 171¹ ust. 1, art. 172 ust. 1, art. 176 ust. 2, art. 177, art. 180 ust. 1 i 2, art. 184 ust. 3 i 4, art. 185 ust. 1, art. 185¹, art. 185² ust. 1, art. 185³, art. 185⁴ ust. 1, art. 193, art. 194 ust. 1, art. 195 – 197, art. 198–199² k.k.FR.

²⁴ И. А. К л е п ц к и й, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный)*, 7-е издание, Москва 2013, С. 119.

a tylko brak skazania za popełnienie jednego z przestępstw wymienionych w tym artykule. Na to wskazuje literalna (językowa) wykładnia przepisu, z czym się nie zgadzają niektórzy przedstawiciele doktryny²⁵. Ów rodzaj zwolnienie od odpowiedzialności karnej (zwłaszcza w zakresie określonym w ust. 1 art. 76¹ k.k.FR) można by było porównać z czynnym żalem z art. 16 Kodeksu karnego skarbowego Federacji Rosyjskiej, jako przesłanki nie podlegania karze, co jednak wychodzi poza zakres niniejszego opracowania.

Z powyższego wynika, że porównanie całości instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej na Ukrainie i w Rosji z warunkowym umorzeniem w Polsce jest niemożliwe, gdyż polskiemu ustawodawstwu karnemu nie są znane takie przesłanki ograniczenia (uchylenia) karalności, jak uzyskanie przez sprawcę poręczenia od kolektywu pracowników przedsiębiorstwa, instytucji lub innej organizacji oraz zmiana okoliczności faktycznych. Zwolnienie od odpowiedzialności karnej w związku z przedawnieniem się karalności też nie można porównywać z warunkowym umorzeniem postępowania karnego, ze względu na istnienie w polskim porządku prawnym instytucji przedawnienia karalności. Dlatego, dla celów niniejszego artykułu porównaniu i ocenie podlegają zwolnienie od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem lub pojednaniem się sprawcy z pokrzywdzonym zgodnie z prawem karnym Ukrainy i Rosji oraz polskiego warunkowego umorzenia postępowania karnego.

W celu przypomnienia warto zaznaczyć, że warunkowe umorzenie postępowania karnego jest możliwe jeżeli:

- wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne,
- okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości,
- sprawca nie był karany za przestępstwo umyślne,
- postawa sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa,
- czyn zarzucony sprawcy nie jest zagrożony karą przekraczającą 3 lata pozbawienia wolności.

A w przypadku określonym w art. 66 § 3 k.k. jeżeli dodatkowo:

- pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą,
- sprawca naprawił szkodę lub pokrzywdzony lub sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody,

---

²⁵ *Ibid.*, s. 118.

– czyn zarzucony sprawcy nie jest zagrożony karą przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności²⁶.

Podobnie jak w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego na gruncie polskiego k.k., zwolnienie sprawcy od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem lub pojednaniem się z pokrzywdzonym zgodnie z przepisami ukraińskiego i rosyjskiego ustawodawstwa karnego jest możliwe w przypadku drobnej przestępczości, tzn. w razie popełnienia przestępstw o niskim lub średnim stopniu społecznej szkodliwości. Zarówno w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego, jak i zwolnienia od odpowiedzialności karnej okoliczności popełnienia przestępstwa nie mogą budzić wątpliwości, tzn. powinno istnieć przekonanie, że przestępstwo zostało faktycznie popełnione i jego sprawcą jest oskarżony. Następną wspólną cechą obu instytucji jest warunek braku skazania, tylko że na gruncie prawa ukraińskiego i rosyjskiego sprawca w ogóle nie może być karany za jakiegokolwiek przestępstwo.

Oprócz cech wspólnych istnieją też cechy różniące owe instytucje. Odmienne niż w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego, ukraiński i rosyjski ustawodawca nie uzależniają możliwość zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej od stopnia winy. Należy jednak zaznaczyć, że może to być związane z przyjęciem psychologicznej koncepcji winy na gruncie ukraińskiego i rosyjskiego ustawodawstwa karnego. Nie oznacza to jednak, że stopień winy nie ma żadnego znaczenia, gdyż jest on uwzględniany przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości (niebezpieczeństwa) czynu. Inaczej też została uregulowana kwestia pozytywnej prognozy kryminologicznej. Zarówno w ukraińskim, jak i rosyjskim Kodeksie karnym nie ma żadnej wskazówki, że umarzając postępowanie karne w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej sąd powinien przeprowadzić pozytywną prognozę kryminologiczną względem sprawcy.

Na gruncie polskiego, ukraińskiego oraz rosyjskiego ustawodawstwa karnego nieco odmiennie określono zakres stosowania omawianych instytucji. W przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego są przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat lub w przypadku pojednania się pokrzywdzonego ze sprawcą – 5 lat. Przy czym nie ma znaczenia rodzaj przestępstwa oraz postać strony podmiotowej. W Federacji Rosyjskiej jest bardzo podobnie, z tym że zawsze są to przestępstwa zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności w przypadku przestępstw umyślnych, a także każde przestępstwo nieumyślne. Na Ukrainie zwolnienie od odpowiedzialności karnej w związku z czyn-

²⁶ W. W r ó b e l, A. Z o l l, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 478–479.

nym żalem lub pojednaniem się z pokrzywdzonym zostało ograniczone do przestępstw umyślnych zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat lub przestępstw nieumyślnych zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat. W taki sposób najszerszy zakres stosowania ma zwolnienie od odpowiedzialności karnej na gruncie przepisów rosyjskiego prawa, który *de facto* obejmuje wszystkie występki nieumyślne oraz umyślne zagrożone karą do 5 lat pozbawienia wolności.

Kolejną cechą różniącą regulację ukraińską od regulacji polskiej i rosyjskiej jest obligatoryjny charakter zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem lub pojednaniem się z pokrzywdzonym. Owa obligatoryjność nie jest niczym uzasadniona, zwłaszcza zważywszy na brak warunku pozytywnej prognozy kryminologicznej oraz jej absolutny charakter.

Inaczej niż ustawodawca ukraiński i rosyjski, polski ustawodawca uzależnia możliwość stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego od naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody wyłącznie w przypadku warunkowego umorzenia w związku z pojednaniem się pokrzywdzonego ze sprawcą, co nie jest uzasadnione względem przestępstw bez pokrzywdzonego, w wyniku popełnienia których została wyrządzona szkoda. Dodając przesłankę naprawienia lub starania się naprawienia wyrządzonej szkody można by było rozszerzyć zakres stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego do przestępstw bez pokrzywdzonego zagrożonych karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.

Jedną z podstawowych różnic pomiędzy warunkowym umorzeniem postępowania karnego a zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej w związku z czynnym żalem lub pojednaniem się z pokrzywdzonym jest bezwarunkowy charakter zwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Plusem takiego rozwiązania jest to, że państwo całkowicie rezygnuje ze stosowania represji wobec sprawcy przestępstwa, uznając konflikt o charakterze kryminalnoprawnym, który zaistniał pomiędzy sprawcą a wymiarem sprawiedliwości czy też pokrzywdzonym za rozstrzygnięty. Dodatkowym bonusem jest osiągnięcie ekonomii procesowej.

Podsumowując należy zaznaczyć, że zwolnienie od odpowiedzialności karnej na Ukrainie i w Rosji jest instytucją młodą, chociaż z głębokimi korzeniami historycznymi, kierowaną swoistymi uwarunkowaniami społecznymi. W ukraińskiej i rosyjskiej doktrynie prawa karnego uważa się, że jest to instytucja wielce korzystna dla sprawców czynów zabronionych, bez względu na fakt obalenia domniemania niewinności²⁷, chociaż z wnioskiem tym

²⁷ М.П. Карпушин, *Уголовная ответственность и состав преступления*,

zgadzają się nie wszyscy²⁸, zwłaszcza biorąc pod uwagę to, iż może budzić on wątpliwości w perspektywie art. 62 Konstytucji Ukrainy, która podobnie jak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stwierdza, że osobę uważa się za niewinną, dopóki wina jej nie będzie stwierdzona prawomocnym wyrokiem skazującym, którym postanowienie o umorzenie postępowania w sprawie karnej w związku ze zwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności karnej nie jest.

Powyższe, bardzo skrótowe przedstawienie i omówienie instytucji zwolnienia od odpowiedzialności karnej na Ukrainie i w Rosji, oraz przesłanek jej stosowania, pozwala wyciągnąć kilka wniosków. Przede wszystkim, że instytucja zwolnienia od odpowiedzialności karnej jest instytucją materialno-procesową. Dla tego też efektywność jej stosowania bezpośrednio zależy od jakości ustawodawstwa tak materialnego, jak i procesowego, a także zgodności owych aktów prawnych między sobą. Na podstawie powyższego przedstawienia przesłanek i warunków zwolnienia sprawcy czynu zabronionego od odpowiedzialności karnej w dwóch krajach postradzieckich, jakimi są Ukraina i Rosja, możliwe jest stwierdzenie, że instytucja ta nie jest zupełnie obca innym systemom prawa karnego, np. polskiemu (między innymi w przypadku instytucji warunkowego umorzenia postępowania w sprawie karnej na podstawie art. 66 k.k.), chociaż dosyć specyficzna, gdyż polega na odstąpieniu państwa w osobie sądu od pociągnięcia sprawcy przestępstwa do odpowiedzialności karnej na podstawie przepisów ustawy karnej i zgodnie z wolą narodu w nich zawartą i wyrażaną przez ustawodawcę. Przywołując uregulowanie owej instytucji i ukształtowanie w ukraińskim i rosyjskim porządku prawnym, warto zaznaczyć, że nawet w tak zbliżonych systemach prawnych nie są one tożsame, chociaż, co do zasady, podobne i porównywalne.

Należałoby też zaznaczyć, że wspomniane w niniejszym artykule słabości omawianej instytucji nie umniejszają jej wagi. Jest to młoda instytucja, która cały czas rozwija się i zmierza tropem liberalizacji i racjonalizacji odpowiedzialności karnej sprawcy, zwłaszcza w przypadku przestępstw mniejszej wagi.

М.П. Карпушин, В.И. Курляндский, – М., 1974, С. 216; А. И. Макаркин, *Состязательность на предварительном следствии* [Электронный ресурс]. дисс. канд. юрид. наук / Макаркин А. И. – СПб., 2001.

²⁸ *Курс уголовного судопроизводства: [учеб.]*: В 3 т.; под ред. В.А. Михайлова, Т. 1: *Общие положения уголовного судопроизводства*, М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО „МОДЭК”, 2006.